

Kattava paketti ranskalaista yhteiskunta-ajattelua – ilman yhteiskuntaa

Miikka Pyykkönen &
Ilkka Kauppinen (toim.):
1900-luvun ranskalainen
yhteiskuntateoria.
Helsinki: Gaudeamus, 2015.
461 s.
ISBN 978-952-495-342-9.

1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria on asiantunteva ja kattava yleisteos, jolle on selkeä tilaus. Sen artikkelit ovat alan asiantuntijoiden oppineita ranskalaisen teoreettisen ajattelun avauksia ja piirtävät monipuolisen kokonaiskuvan kohteestaan.

Johdantoluvun ja epilogiksi

nimetyt päätösluvun välissä on yhteensä 16 lukua, jotka on jaoteltu kuuden eri teemakokonaisuuden alle. Teemojen käyttö jäsentää laajaa ja moniaineista kokonaisuutta, joka hajoaisi ilman jäsenystä mo-
neen suuntaan ja jättäisi luvut toisistaan irrallisiksi. Lähinnä kronologisesti etenevät teemat ovat kuitenkin pikemminkin väliotsikoita kuin varsinaisia lukujen sisältöjä vahvassa mielessä sidostavia kehyksiä – niihin johdatetaan ainoastaan muutamalla johdantoluvun lauseella, kunkin luvun valikoitumista tiettyyn teemaan ei perustella eikä teemojen sisällä viitata ristiin muihin teemakokonaisuuden teksteihin. Monipolvisen ranskalaisen yhteiskunta-ajattelun teemoittelu ylipäänsä ja sidosten löytäminen teemojen sisällä on toki haastavaa. Esimeriksi Bruno Latourin ja Michel Maffesolin teoretisointien pienin yhteinen nimittäjä voi hyvinkin olla ”Jälkistrukturalismin jälkeen”, niin ajallisesti kuin ajattelutavallisestikin. Toisaalta eri teemoihin sijoiteltujen ajattelijoiden, kuten Tarden, Serres'n ja Latourin välillä, on ilmeisiä jatkuvuuksia, jotka jäävät lukijan paikannettaviksi.

Teoksen johdantoluvussa ranskalainen Damien Lecarpentier valottaa ja jäsentää johdonmukaisesti 1900-luvun ranskalaisia ajatteluperinteitä ja

niiden välisiä suhteita, kiistoja unohtamatta. Teoksen ensimmäinen teema, ”Lähtökohtia 1900-luvun sosiaaliteorialle”, alkaa niin ikään käännökseksi. Enriqué del Acebo Ibañezin Durkheimin teoretisointeihin pureutuva teksti on oivallinen ja nostaa esille myös vähemmän oppikirjoissa painotettuja rinnastuksia klassikon tuotannon ja muiden ajatteluperinteiden välillä. Bruno Latourin suosion vanavedessä klassikkokategoriaan nousua tekevä Gabriel Tarden ajattelua ruotiva seuraava luku on yksi teoksen mielenkiintoisimmista. Jaakko Leskinen peilaa Durkheimin varjoon jääneen teoreetikon näkemyksiä useaan lähelle tulevaan ajatteluperinteeseen sekä ajattelun taustan että nykykeskusteluiden näkökulmasta. Jälkimmäisten osalta Tarden näkemysten rinnastaminen Deleuzen, Foucault’n ja Latourin ajatteluun avaa mielenkiintoisen maiseman ranskalaiseen teoreettiseen ajatteluun ylipäänsä. Teeman päättävä luku on Tiina Arppen tarkka Durkheimin ja Lévi-Straussin väliin sijoittuvan Marcel Maussin ajattelun luotaus. Myös Arppe kuljettaa tarkastelukohteensa lähelle nykyajattelijoida ja löytää yhteyden Maussin ja Latourin välillä: abstraktin yhteiskunnan ja puhtaan sosiaalisen sijasta kumpikin keskittyy konk-

reettisiin suhdeverkostoihin. Seuraava, eksistentialismia käsittelevä teema koostuu ai-noastaan kahdesta luvusta, Simone de Beauvoir’n (Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski) ja Jean-Paul Sartren (Kristian Klockars) ajattelua luotaavista. Luvut ovat huolellisia katsauksia kummankin filosofisesti painottuneisiin kriittisiin jäsen-nyksiin. Toisaalta kummankin ajattelijan näkemysten ja näiden ruotimisen varsinainen sosiologinen anti jää verrattain vähäiseksi, vaikka Klockars valottaakin myös Sartren ajattelusta löytyvää yleisen tason yhteiskuntateoreettista komponenttia. Teoksen kolmas teema, ”Strukturalismi ja jälkimarxilaisuus”, on kolmen luvun varsin hajanainen kokonaisuus, jonka avaa Antu Soraisen Lévi-Straussin strukturalismin tarkastelu. Strukturalistisen teorian avauksen ohella painottuvat myös Lévi-Straussin ajattelun vaikutukset, erityisesti queer-teoriaan. Seuraavassa, Louis Althusserin Marxin ajatuksista ammentavan teorian kattavassa tarkastelussa (Mikko Lah-tinen) korostuu inhimillisen toiminnan mahdollisuuksien näkökulma, rakennepainotuksen sijaan. Luku sisältää myös monia nyky-yhteiskuntaan peilattavissa olevia aineksia, vaikka nämä jäävätkin tekstin tasolla pitkälti implisiittisiksi. Teeman kolmas, Marko Pyhtilän kirjoittama luku käsittelee

Guy Debordin elämää ja tämän omalaatuista, mutta suorastaan riemastuttavan ajankohtaista radikaalia ajattelua. Taitavas-ti kirjoitettu luku puhuttelee varmasti myös tiedeyleisön ulkopuolista lukijakuntaa. Myös kolmannen teeman luvut jäävät etäälle varsinaisista sosiologisista keskusteluista, mikä on haaste erityisesti teoksen oppikirjakäytön näkökulmas-ta. Erityisesti jälkimarxilaisilla ajatuksilla on käytettävyyttä lä-pitaloudellistumisen kourissa pyörivän nyky-yhteiskunnan tarkasteluvälineistönä.

Teoksen neljännessä teemas-sa keskitytään puolestaan jälkistrukturalismiin. Osion aloittavassa luvussa Miikka Pyykkönen tekee vaativan työn saattaessaan Michel Foucault’n ajattelun pääpiirteet johdon-mukaisesti rakentuvaan oppi-kirjamuotoon. Mikko Jakosen urakkana on puolestaan Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin yhtä lailla vaativan käsitteellistämistävän purkaminen ja esitely. Kolmas luku (Turo-Kimmo Lehtonen ja Olli Pyyhtinen) paneutuu puolestaan ranskan-kielisen keskustelun ulkopuolella vähemmän tunnettuun Michel Serres’n niin ikään haastavaan, mutta äärettömän rikkaaseen teoreettiseen ajatteluun erityisesti kollektiivin käsitteen kaut-ta. Mikään kolmesta luvusta ei päästä lukijaansa helpolla, mutta kaikki onnistuvat silti

tehtävässään: tärkeiksi nousseiden teoreetikkojen oma-leimaista ja syystä vaativana pidettyä ajattelua ei latisteta ja yksinkertaisteta liikaa vaan näkemykset tarjoillaan rikkaina, mutta jäsenneltyinä ja lähestymistä helpottavassa muodossa. Teeman lukukolmikko edustaa tässä mielessä oppikirjatekstejä parhaimmillaan.

Myös ”Jälkistrukturalismin jälkeen” -teeman alla on ainoastaan kaksi lukua. Thatcheriläisittäin kaikkuvasti ”Sosiologiaksi ilman yhteiskuntaa?” nimetty Olli Pyyhtisen Latour-katsaus on jäsennelty johdatus kohteensa moniaineksiseen, rakentumisia korostavaan ajatteluun, Latourin argumentaatiotapaan liittyvät ongelmat mukaan lukien. Ongelmista ilmeisin, Latourin tapa niputtaa vastustajiksi nostamiensa teoreetikkojen ajatukset ja tehdä niputuksen pohjalta epäreilua tulkintaa, on vahvasti esillä. Latour ei keskustele sosiologiensa kanssa käytännössä lainkaan, mutta kertoo silti, kuinka sosiologit selittävät ongelmallisesti sosiaalisella (Durkheim mainitaan) tai yhteiskunnallisella (ketään ei mainita) - paitsi Garfinkel ja Tarde, jotka selittävät yhteiskunnan. Latouria pitää aina lukea Latourina, myös oppikirjateksteissä. Michel Maffesolin ajattelua avaava luku (Johanna Järvinen-Tassopoulos) ei ole yhtä provokatiivinen, vaikka kyse on yhtä lailla valtavirtasosiologiasta

poikkeavasta teoretisoinnista. Varsinaisen yhteiskuntateorian sijaan Maffesolin omaperäinen postmoderni ajattelu kävisi kuitenkin paremmin esimerkiksi sosiologisesta aikalaisdiagnoosista kuin varsinaisesta yhteiskuntateoriasta. Toisaalta luvussa liikutaan ajoittain ja valaisevasti myös kohti empiiristä tutkimusta.

Teoksen päättävä ”Käytännöllinen kritiikki” -teema aukeaa sotien jälkeisen ranskalaisen sosiologian kiistatta suurimman nimen, Pierre Bourdieun, ajattelun käännetyllä tarkastelulla. Bourdieun oppilaan ja kollegan, Loïc Wacquantin, teksti pitäytyy Bourdieun omassa ajattelussa ja sen taustoissa, mutta onnistuu piirtämään kohteestaan selkeän ja kattavan kuvan, jossa on myös suomalaisen keskustelun näkökulmasta tuoreita painotuksia. Luku on yksi hienoimmista yhden teoreetikon ajatteluun pureutuvisista artikkelin mittaisista jäsenyksistä. Teeman toinen, Ilkka Kauppinen Luc Boltanskin ajatteluun keskittyvä luku nivoutuu puolestaan oivallisesti edellisen luvun perään Bourdieu-kriittisten lähtökohtiensa pohjalta ja avautuu ajankohtaisiin oikeuttamisen ja kapitalismin logiikoiden teemoihin. Viimeisessä luvussa Esa Konttinen käy läpi Pierre Rosanvallonin erityisesti kansalaisyhteiskuntaan liittyvää ajattelua, josta löytyy runsaasti ammennettavaa esimer-

kiksi internetiä hyödyntävien yhteiskunnallisten liikkeiden ja netissä kukoistavien kritiikin muotojen tarkasteluun.

Teoksen jälkikirjoituksena on Risto Heiskalan ranskalaista ajattelua yleisemmällä tasolla liikkuva pohtiva teksti ”Mitä yhteiskuntateoria on?”. Heiskala hakee yhteiskuntateorian paikkaa ja oikeutusta mielenkiintoisesta kulmasta, jossa huomioidaan myös teoretisoinnin yhteiskunnalliset mahdollisuudet ja ehdot. Tekstin avaaman yhteiskuntateorian sisällöllisiä jaottelumahdollisuuksia ja paikkaa luotaavan tarkastelun pohjalta voidaan pohtia myös käsillä olevaa teosta koskevia toisen kertaluvun kysymyksiä. Mitä teoksessa tarkoitetaan yhteiskuntateorialla, entä sen ohella teksteissä vilahtelevalla sosiaaliteorialla? - tai: ylipäänsä yhteiskunnalla ja sosiaalisella? Käsiteltyjen ajattelijoiden joukon kirjavuuden pohjalta kyse ei ole ensisijaisesti varsinaisesta sosiologisesta yhteiskuntateoriasta vaan pikemminkin laajemmista yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyvistä tarkasteluista ja orientaatioista, joista osa on filosofisempia yleisyydeltään, osa poliittisempia normatiivisuudeltaan ja osa sosiologisempia erityisesti yhdessä olemisen ja sen erilaisten muotojen tarkasteluina. Perinteinen sosiologinen yhteiskuntateoria eli historiallisesti vaihtelevien

yhteiskuntamuotojen ja yhteiskunnallisten instituutioiden välisten suhteiden tarkastelu ei sen sijaan ole teoksen keskiössä.

Toinen kysymys liittyy teorian ja teoreettisten orientaatioiden tutkimukselliseen käyttöön. Keskeinen ja opetuksessa jatkuvasti esille nouseva haaste on aineistoja lähellä liikkuvien tutkimusteorioiden ja teoksen edustamien yleisten teorioiden ja orientaatioiden roolien suhteuttaminen toisiinsa sekä eri teorialyyppien välisten siltojen rakentaminen ja niillä kulkemaan opastaminen. Käsillä olevaa teosta ei ole suunniteltu avuksi tähän tehtävään, vaikka muutamissa artikkeleissa suuntaudutaankin hieman lähemmäs empiiristä tutkimusta.

1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria on tärkeä ja painava teoreettinen yleisteos ja sillä on ehdottomasti paikkansa sosiaalitieteiden tutkintovaatimuksissa. Toivottavasti sen teemoihin ei kuitenkaan syvennyttä ainoastaan tentti-teoksena vaan niitä avataan myös konkreettisten käyttötapojen suuntaan yliopistojen teoriaopetuksessa – ja toivottavasti sekä sosiologisen yleisen teorian että sen opetuksen merkitys ymmärretään myös uusilla tavoilla järjestyneissä yksiköissä ja koulutusohjelmissa.

Mikko J. Virtanen